

Rapport om Handelsenkäten och Ungdomsenkäten

Bakgrund

Av 3 kap. 8 § alkohollagen (AL) framgår att det för försäljning av folköl gäller en åldersgräns på 18 år. Alkohollagen är en social skyddslagstiftning där åldersgränssättningen utgör en av grunderna. Folköl får inte heller lämnas ut till person som är märkbart påverkad av alkohol eller annat berusningsmedel (även detta sker under ett straffansvar). Enligt 8 kap. 1 § AL är det kommunen och polismyndigheten som utövar tillsynen över servering av och detaljhandel med folköl.

Enligt 12 § tobakslagen (TL) gäller en åldersgräns på 18 år för att få köpa tobaksvara i Sverige. Även försäljning av tobaksvara sker under straffansvar (olovlig tobaksförsäljning). I tobakslagen finns flera regleringar kring försäljningen. På varje försäljningsställe ska det bland annat finnas en tydlig och klart synbar skylt med information om förbudet mot att sälja eller lämna ut sådana varor till den som inte har fyllt 18 år.

För både folköls- och tobaksförsäljningen finns en skyldighet att anmäla försäljningen till kommunen. Näringsidkarna är även skyldiga att bedriva en egentillsyn över verksamheten och för detta upprätta ett skärskilt program (egentillsynsprogram). I alkohollagen ändrades 2006 begreppet egentillsyn till egenkontroll. I sak innebar det ingen förändring för handlarna. I detta tjänsteutlåtande används konsekvent begreppet egentillsyn och egentillsynsprogram.

Tillsynen över försäljningsställen som säljer folköl och tobak ligger sedan 1 januari 2002 respektive 1 januari 2003 på stadsdelsnämnderna i Stockholm. Socialtjänstnämnden har en övergripande och samordnande roll. I nämndens uppdrag ingår att svara för information, utbildning, konsultativt stöd i ärendebereidningen samt bransch- och myndighetssamverkan. Vidare har nämnden ansvar för det gemensamma IT-stödet OL2 och från och med 2008 ansvaret för att debitera tillsynsavgiften. Kommunfullmäktige har fastställt riktlinjer för verksamheten och dessa har reviderats och förtydligats under 2006 och april 2008 samt november 2008. En sammanställning av tillsynen i Stockholm 2006 och 2007 har redovisats separat till socialtjänstnämnden.

Förvaltningen har konstaterat att tillsynsarbetet varierar i de olika stadsdelsförvaltningarna. Några arbetar mer aktivt än andra. Några stadsdelsförvaltningar har inte genomfört inköpsstudier under 2006 eller 2007. De inköpsstudier som har genomförts visar att det fortfarande finns betydande brister att följa kravet på ålderskontroll vid försäljning av folköl och tobak. Under 2006 kontrolleras inte legitimation vid 31 % av provköpen av folköl. Motsvarande siffra för tobak var 37 %. För 2007 var det 14 % av ungdomarna som fick köpa folköl vid inköpsstudierna. Motsvarande siffra för tobaksvara var 19 %. Mellan 2006 till 2007 har en klar förbättring skett av ålderkontrollen.

En inköpsstudie går ut på att låta 18-åriga ungdomar göra provköp av folköl eller tobaksvara på försäljningsställen utan att visa legitimation. I lagen finns ett krav på att den som säljer folköl eller tobak ska förvissa sig om mottagarens ålder.

Socialtjänstförvaltning och utbildningsförvaltning genomför vartannat år en undersökning av riskbeteenden bland elever i grundskolor och gymnasier (Stockholmsenkäten). Den senaste undersökningen genomfördes 2006.

Stockholmsenkäten vänder sig till ungdomar i årskurs 9 samt ungdomar som går 2:a året på gymnasiet. Den följer den nationella undersökningen som Centraförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN) genomför. Uppgifterna som rör Stockholm kan sedan härledas till de olika stadsdelsförvaltningarna.

Även i Stockholmsenkäten finns det frågeställningar med kring folköls- och tobaksförsäljningen.

Två enkäter har sänts ut. Handlarenkäten har sänts ut till alla som har anmält försäljning av folköl- tobak i Stockholm. Ungdomsenkäten har sänts ut till 600 utvalda ungdomar som var folkbokförda i Stockholm. Samtliga ungdomar var vid tillfället när enkäten sändes ut 17 år. Utrednings- och statistikkontoret (USK) gjorde ett urval av ungdomarna och sände ut enkäten.

Att sända ut Handlarenkäten har varit en intervention i sig d.v.s. väckt eftertanke om åldersgränserna och kommunens tillsynsarbete. Flera handlare har hört av sig kring enkäten och några har haft kompletterade frågor kring tillsynen.

Resultatet från enkäterna har sammanställts och information har sänts åter till handlarna. En sammanfattning av svaren från Handlarenkäten och Ungdomsenkäten finns även på Stockholms stads hemsida. I och med att svarsfrekvensen från Handlarenkäten varit låg har någon genomgång och presentation av enkäten inte gjorts. Vissa frågeställningar har tagits upp i branschrådet för folköls- och tobaksfrågor.

Handlarenkäten skickades ut med ett svarskuvert. Även vid påminnelsen har svarskuvert bifogats. Det har varit relativt enkelt att sända tillbaka ifylld enkät till förvaltningen. Utöver detta har påminnelse gjorts i informationsbrev som sänts ut till samtliga handlare. USK har under hösten 2007 sänt ut Ungdomsenkäten samt gjort en påminnelse.

I anslutning till sammanställning av enkätsvaren har en informationsfolder tagits fram med information kring folköls- och tobaksfrågor. Den har sänts ut till samtliga handlare som anmält folköls- och/eller tobaksförsäljning. Till foldern har ett informationsbrev bifogats. För de handlare som säljer folköl har en utbildningsfilm sänts med. Filmen tar upp olika frågeställningar kring ålderskontrollen vid folkölsförsäljning. De försäljningsställen som säljer enbart tobak har fått en extra åldersdekal.

En mindre åldersdekal har tagits fram både för folköl och tobak. De mindre dekaler delas ut vid tillsynsbesök. Flera handlare har efterfrågat mindre dekaler som lättare får plats vid kassan. Även mindre knappar att fästa i kläder har tagits fram och delats ut vid tillsyn.

Kostnader

De totala kostnaderna har uppgått till 250 000 kronor. Av dessa kostnader har Länsstyrelsen i Stockholm svarat för 125 000 kronor. Kostnaderna för framtagning av enkäter, utskick av enkäterna med påminnelser och sammanställning motsvarar 135 000 kronor. Resterande 115 000 kronor är kostnader för framtagning av material och utskick av information. I dessa kostnader ingår en informationsfolder, upptryck av små och stora åldersdekaler, CD-film, och förvaringsmappar.

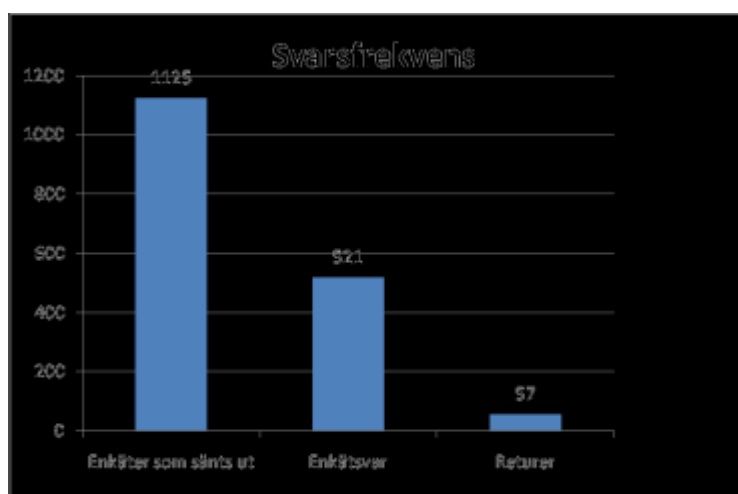
Handlarenkäten

Handlarenkäten sändes ut i maj 2007 till 1 125 handlare i Stockholms stad. Adressuppgifterna togs ur OL2 (ett ärendehanteringssystem som används för folköls- och tobakstillsynen i Stockholm). Urvalet omfattar samtliga anmälda försäljningsställen i Stockholm. I Stockholm finns ett flertal försäljningsställen som inte anmält att de säljer tobak och/eller folköl. Dessa oanmälda försäljningsställen omfattas inte av utskicket.

Bortfallet kan delas in i två delar. Det ena bortfallet kallat externt bortfall vilket innebär att handlare som borde ha varit med i undersökningen inte är det av olika anledningar. Den andra typen av bortfall så kallad internt bortfall innebär att frågor lämnas helt obesvarade av den svarande.

Någon regelrätt analys av det externa bortfallet har inte kunnat göras i denna undersökning. Det går inte av svaren att säga att någon kategori handlare undvikit att svara. Ett tydligt förhållande är att de som fått tillsynsbesök under det senaste året i stor utsträckning svarat på enkäten.

I och med att enkäten sändes ut kodad går det inte att från enkätsvaren härleda försäljningsställets uppgifter i OL2. De frågor som rör försäljningsstället och som lämnas utan uppgift kan därför inte sökas fram (för att förbättra det interna bortfallet).

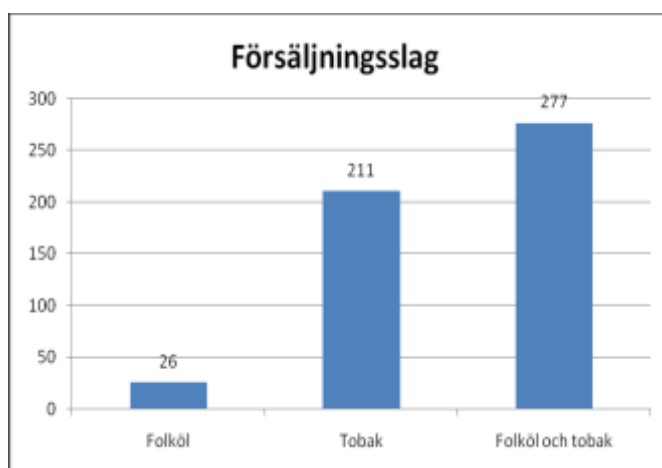
Av de utskickade 1 125 enkäterna har 521 svar inkommit. 57 enkäter har returats tillbaka. Främsta orsaken till returerna har varit att adressaten varit okänd eller flyttat. I några fall har försäljningsstället bytt ägare. Tre försäljningsställen har varit i kontakt med socialtjänstförvaltningen och meddelat att de inte vill svara på enkäten.

Diagram 1. Handelsenkätens svarsfrekvens

I och med att endast omkring hälften av försäljningsställena svarat är det svårt att dra alltför vittgående slutsatser om svaren. Det kan finnas en möjlighet att de som inte svarat på enkäten kan ha en helt annan uppfattning än de som svarat på enkäten.

Försäljningsställena

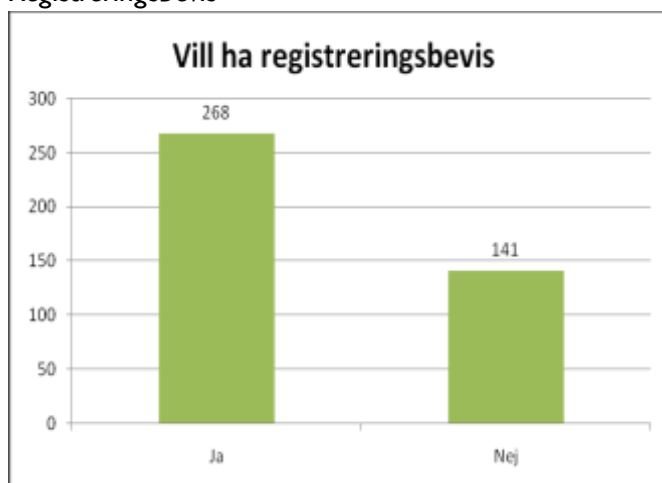
Av de som svarat på enkäten säljer 277 folköl och tobak, 211 säljer enbart tobak och 26 säljer enbart folköl. Hela gruppen försäljningsställena i Stockholms stad är fördelade enligt följande: 521 försäljningsställena säljer enbart tobak, 486 säljer både folköl och tobak och slutligen säljer 60 försäljningsställena enbart folköl.

Omräknat i procent innebär det att 43 % av de som enbart säljer folköl har svarat. Motsvarande siffra för de som säljer både folköl och tobak är 57 % och slutligen för de som enbart säljer tobak 40,5 %. Detta innebär att svaren är relativt jämt fördelade efter försäljningslag.

Diagram 2. Fördelning av svaren efter försäljningslag.

Registreringsbevis

268 av de som har svarat på enkäten vill ha registreringsbevis medans 141 svarade att de inte vill ha ett sådant. Registreringsbeviset är tänkt vara en handling som bekräftar att en anmälan om folköls- och/eller tobaksförsäljning gjorts till kommunen. I Stockholms stad finns en särskild framtagna mall för detta i OL2. Enligt rutiner för tillsynsarbete ska ett sådant skickas ut efter det att en anmälan om försäljning kommer in till stadsdelsförvaltningen.

Diagram 3. Registreringsbevis

268 av de som har svarat på enkäten vill ha registreringsbevis medan 141 svarade att de inte vill ha ett sådant. Registreringsbeviset är tänkt vara en handling som bekräftar att en anmälan om folköls- och/eller tobaksförsäljning gjorts till kommunen. I Stockholms stad finns en särskild framtagen mall för detta i OL2. Enligt rutiner för tillsynsarbete ska ett sådant skickas ut efter det att en anmälan om försäljning kommer in till stadsdelsförvaltningen.

Mot bakgrund av att så många svarat nej har registreringsbevis för samtliga handlare i Stockholms stad inte tagits fram. I utvecklingsarbetet var det tänkt att alla försäljningsställen skulle få ett registreringsbevis.

351 av de tillfrågade försäljningsställena svarade på i vilken stadsdelsförvaltning försäljningsstället låg. Flera av de som svarade på enkäten uppgav ingen stadsdelsförvaltning. Det kan tänkas vara så att flera handlare inte vet om vilken stadsdelsförvaltning de tillhör.

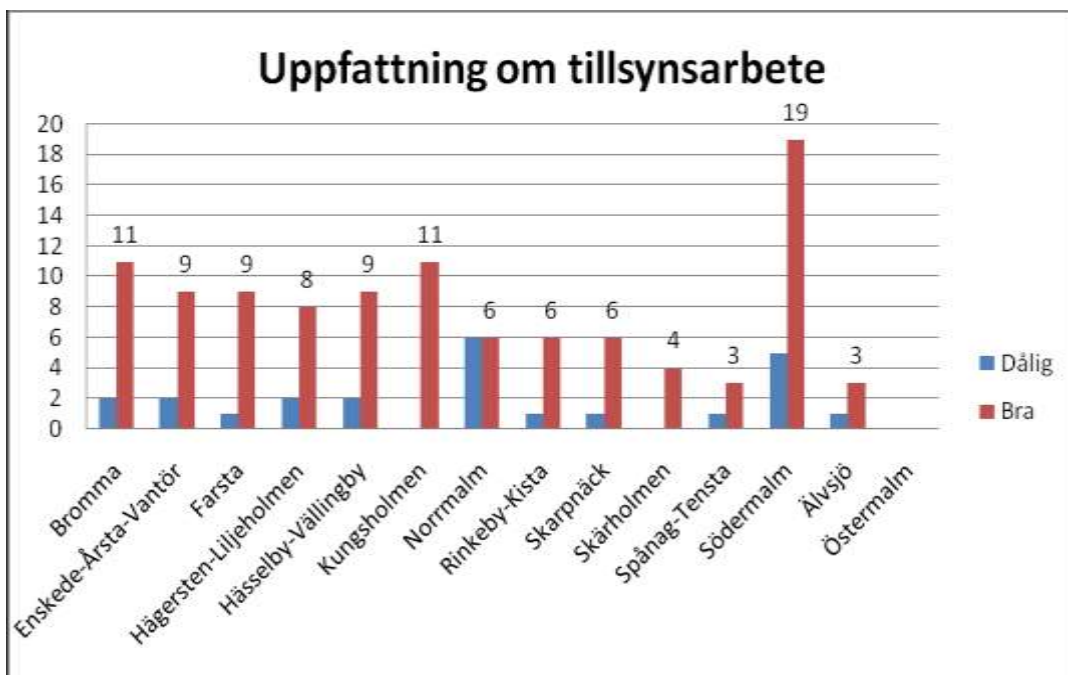

Diagram 4. Uppfattning om tillsynsarbetet

I och med att långt ifrån alla försäljningsställen fyllt i stadsdelsförvaltning blir det svårt att fördela deras omdömen. I diagram 1 framgår vad handlarna anser om tillsynen. I enkäten har det funnits utrymme för kommentarer. Inga har kommenterat på vilket sätt de uppfattar att tillsynen varit dålig.

Har ni ett egentillsynsprogram för folköl och/eller tobak?

97 av de som svarade hade inte något egentillsynsprogram. 29 av dessa butiker svarade att de skulle upprätta ett sådant. Enligt tobakslagen och alkohollagen ska den som säljer folköl och/eller tobak ha ett egentillsynsprogram. Vid tillsynsbesöken ska personalen försäkra sig om att handlarna har ett egentillsynsprogram och att det är anpassat efter försäljningsställets förhållanden. Enkätsvaren visar att det fortfarande finns flera handlare som inte har något egentillsynsprogram. Detta kan leda till att egentillsynen blir bristfällig och att risken för försäljning till underåriga ökar.

Fyller egentillsynsprogrammet en viktig funktion i ert interna tillsynsarbete?

102 av de som svarade på enkäten uppger att egentillsynsprogrammet inte fyller någon funktion. Majoriteten tycker dock att den fyller en viktig funktion och 182 butiker jobbar aktivt med egentillsynen.

Uppfattningen om tillsynen?

Av de som svarat på enkäten hade 417 butiker fått ett tillsynsbesök under det senaste året.

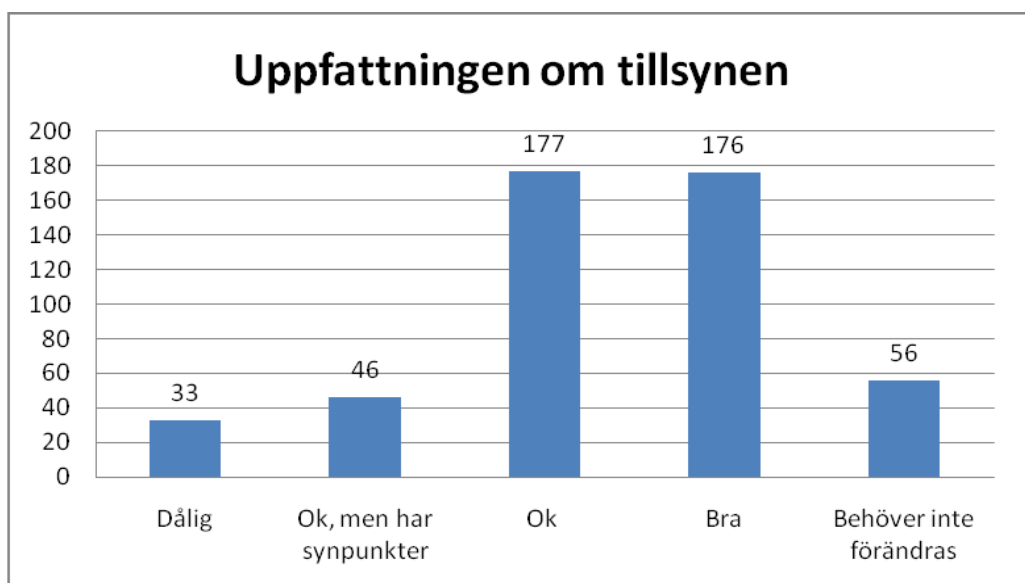
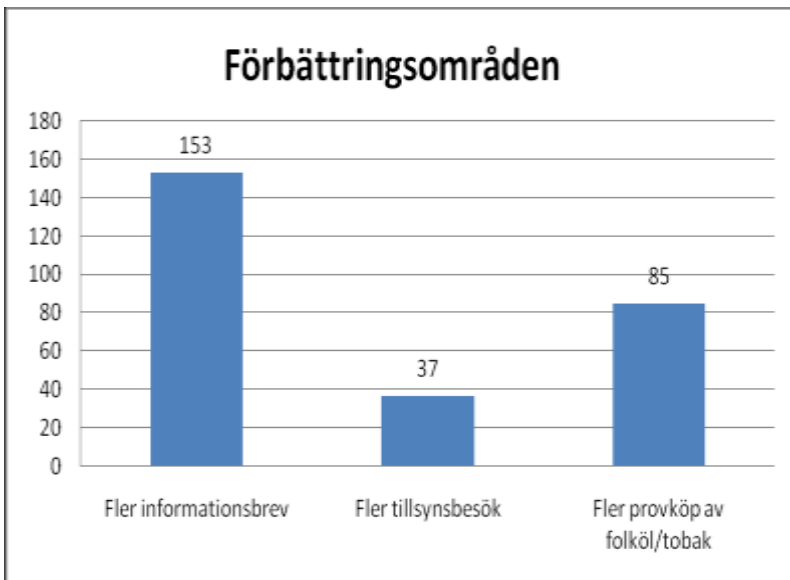

Diagram 5. Uppfattning om tillsynen

33 av dom svarade ansåg att tillsynen var dålig. Dom flesta tyckte att tillsynen var ok eller bra. Flera försäljningsställen har inte angivit inom vilken stadsdelsförvaltning försäljningsstället ligger. Det blir därför svårt att härleda till vilka stadsdelsförvaltningar svaren berör.

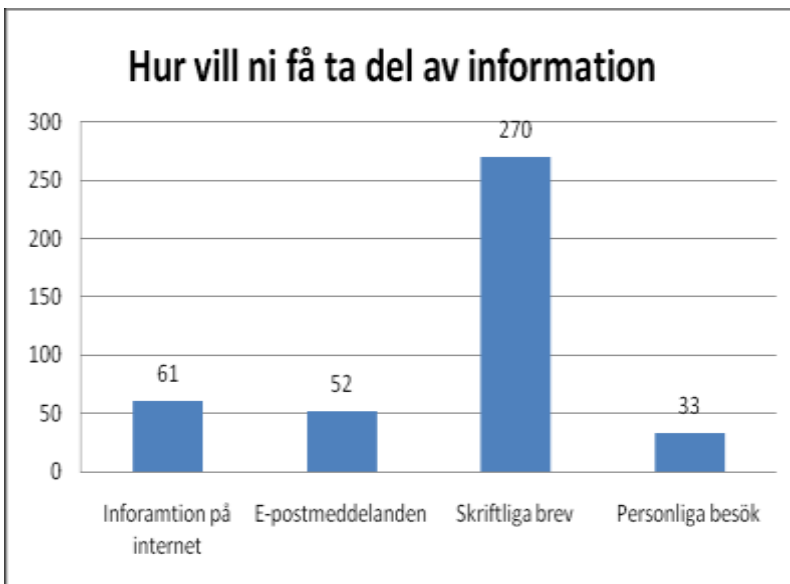
I enkäten fanns en möjlighet att tala om på vilket sätt kommunen borde förbättra sin tillsyn?

153 av de svarande ansåg att fler informationsbrev skulle kunna vara ett förbättringsområde. En förhållandevis stor del av handlarna har svarat att de vill ha fler provköp av folköl och tobak.

Diagram 6. Förbättringsområden

Hur vill du ha information från kommunen kring folköl och tobaksfrågor?

270 av de svarande vill ha informationen skriftligen (brevutskick). 61 svarade att de önskade få information på internet. Socialtjänstförvaltningen har information på hemsidan om folköls- och tobakstillsynen i Stockholm. På hemsidan finns även anmälningsblanketter.

Diagram 7. Hur vill handlarna få ta del av information

399 svarade att det är viktigt att kunna få dekaler och informationsmaterial från kommunen.

15 av de svarande tillämpade inte rekommendationen om ålderskontroll om kunden ser ut att vara under 25 år. 38 hade satt en annan åldersgräns. Flertalet av dessa tillämpade 30 års gräns för att kontrollera kundens ålder.

Ungdomsenkäten

För att kunna förbättra tillsynen är det angeläget att få en uppfattning om ungdomarna under 18 år nekas försäljning när de köper folköl och tobak. En annan frågeställning har rört om ungdomarna vet om något försäljningsställe där det är lättare att få handla i. För att få svar på bland annat dessa frågor sändes en enkät ut till 600 ungdomar som var 17 år. USK gjorde det slumpvisa urvalet av ungdomar för enkäten. De sände ut enkäten samt gjorde en sammanställning av svarsfrekvensen.

Av de utskickade 600 ungdomsenkäterna har 320 ungdomar besvarat enkäten. 22 ungdomar har flyttat från Stockholm vilket ger en svarsfrekvens på 55 %. Lika många flickor som pojkar har besvarat enkäten.

Då enbart omkring hälften av ungdomarna har svarat på enkäten blir det svårt att dra alltför vittgående slutsatser om svaren. Det kan finnas en möjlighet att de som inte svarat på enkäten kan ha en helt annan uppfattning än de som svarat på enkäten.

Hur ofta dricker du folköl?

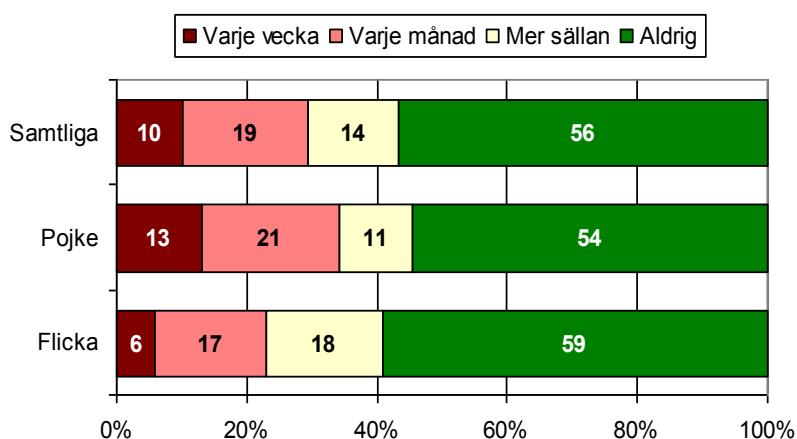

Diagram 8. Hur ofta dricker ungdomarna folköl

Mer än hälften av de tillfrågade ungdomarna har uppgivit att de inte dricker folköl. Av de som svarat har 10 % uppgivit att de dricker folköl varje vecka.

Andelen flickor och pojkar som röker respektive snusar

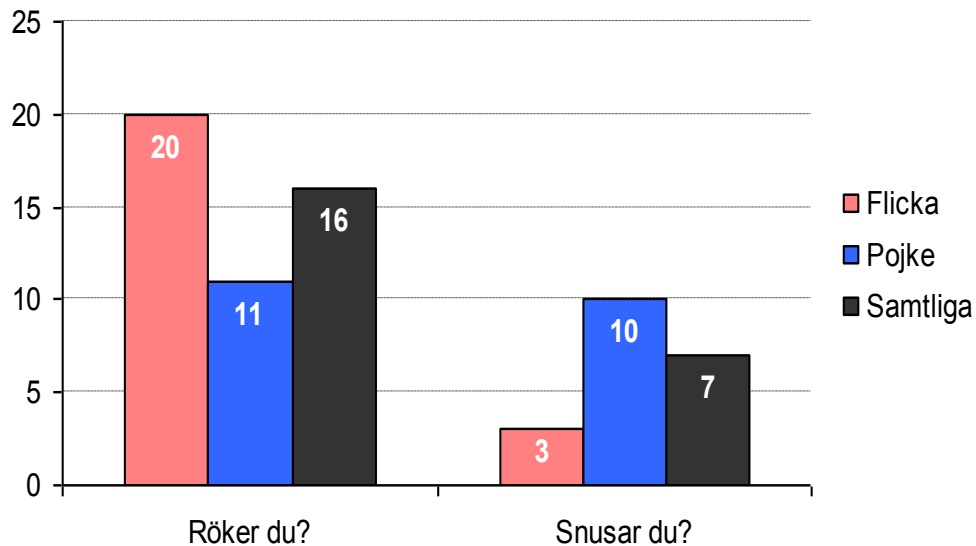

Diagram 9. Andelen 17 åriga flickor och pojkar som röker eller snusar

Av svaren framgår att det är fler flickor än pojkar som röker medan det är fler pojkar som snusar. Sammanlagt 16 % av ungdomarna röker och 7 % snusar. I och med att de tillfrågade ungdomarna är 17 år innebär det att samtliga svarande är underåriga. Detta innebär att det finns flera underåriga användare av tobaksvaror som besöker försäljningsställen för att köpa folköl och tobak.

Hur får du vanligen tag på cigaretter och folköl?

Cigaretter (av de som röker)				Folköl (av de som dricker folköl)			
Tabell 1	Flicka	Pojke	Samtliga	Tabell 2	Flicka	Pojke	Samtliga
Ej svar	16	29	20	Ej svar	78	53	63
Mataffär	35	24	32	Mataffär	9	32	22
Kiosk	77	65	74	Kiosk	3	18	13
När- /jourbutik	32	24	30	När- /jourbutik	9	15	13
Restaurang	6	12	8	Restaurang	2	10	6
Bensinstation	13	12	14	Bensinstation	6	7	8
Annat ställe	13	6	10	Annat ställe	6	7	8
Samtliga	100	100	100	Samtliga	100	100	100
Antal	31	17	48	Antal	64	70	139

- Vanligast får ungdomarna tag på cigaretter i kiosker.
- Vanligast får ungdomarna tag på folköl i mataffärer.

Har du blivit nekad försäljning av tobak någon gång det senaste året för att du inte har kunnat visa legitimation?

Tabell 3	Flicka	Pojke	Samtliga
Tobak			
Ej svar	77	81	78
Har nekats försäljning av tobak	23	19	22
Summa	100	100	100
Antal	157	156	320

Tabell 4	Flicka	Pojke	Samtliga
Folköl			
Ej svar	89	81	85
Har nekats försäljning av folköl	11	19	15
Summa	100	100	100
Antal	157	156	320

Bland gruppen ungdomar som röker eller dricker folköl var det 22 % respektive 15 % som uppgav att de blivit nekade att köpa folköl eller tobak. Det var 69 ungdomar som uppgav att de blivit nekade tobak och 48 som blivit nekade folköl.

Det är förhållandevis få av de tillfrågade ungdomarna som uppger att de blivit nekade försäljning av folköl eller tobak under det senaste året.

Är det någon situation då du upplever det lättare att handla folköl i än andra?

Tabell 5	Flicka	Pojke	Samtliga
Ej svar	58	63	60
Om det är äldre personer i kassan	4	4	5
Om det är yngre personer i kassan	13	12	13
I kiosk	25	20	23
I livsmedelsbutik med långa köer	5	5	5
På bensinstation	3	3	3
Annat försäljningsställe, vilket?	6	4	5
Samtliga	100	100	100
Antal	157	156	320

Är det några situationer då du upplever det lättare att handla tobak i än andra?

Tabell 6	Flicka	Pojke	Samtliga
Ej svar	54	65	58
Om det är äldre personer i kassan	4	4	5
Om det är yngre personer i kassan	11	8	10
I kiosk	38	23	31

I livsmedelsbutik med långa köer	4	3	4
På bensinstation	1	5	4
Annat försäljningsställe, vilket?	7	3	5
Samtliga	100	100	100
<i>Antal</i>	<i>157</i>	<i>156</i>	<i>320</i>

- Både folköl och tobak upplevs lite lättare att köpa i kiosker.
- Fler ungdomar tycker att det är lättare att få köpa folköl/tobak när det är en yngre person som tar betalt i kassan.

Känner du till något försäljningsställe där det är ovanligt lätt att köpa folköl/tobak?

Folköl			
<i>Tabell 7</i>	<i>Flicka</i>	<i>Pojke</i>	<i>Samtliga</i>
Ej svar	14	17	16
Ja	27	22	23
Nej	59	61	61
Summa	100	100	100
<i>Antal</i>	<i>64</i>	<i>70</i>	<i>139</i>

Tobak			
<i>Tabell 8</i>	<i>Flicka</i>	<i>Pojke</i>	<i>Samtliga</i>
Ej svar	15	0	8
Ja	56	55	53
Nej	29	45	39
Summa	100	100	100
<i>Antal</i>	<i>34</i>	<i>29</i>	<i>66</i>

- Bland gruppen som dricker folköl (tabell 7) var det 23 % av ungdomarna som kände till något försäljningsställe där det var ovanligt lätt att köpa folköl.
- Bland gruppen som röker (tabell 8) var det över hälften som kände till ett försäljningsställe där det var ovanligt lätt att köpa tobak.

Är det svårare att handla i butiker där det finns åldersdekal som talar om vad som gäller för köp av folköl/tobak?

Tobaksdekal				Folkölsdekal			
<i>Tabell 9</i>	<i>Flicka</i>	<i>Pojke</i>	<i>Samtliga</i>	<i>Tabell 10</i>	<i>Flicka</i>	<i>Pojke</i>	<i>Samtliga</i>
Ej svar	24	7	17	Ej svar	38	32	35
Ja	35	21	27	Ja	38	25	30
Nej	41	72	56	Nej	25	43	34
Summa	100	100	100	Summa	100	100	100
<i>Antal</i>	<i>34</i>	<i>29</i>	<i>66</i>	<i>Antal</i>	<i>64</i>	<i>70</i>	<i>139</i>

- Bland gruppen rökare (tabell 9) var det 27 % av de svarande som menade att det är svårare att handla på ett försäljningsställe med tobaksdekal.

- Bland gruppen som dricker folköl (tabell 10) är det 30 % av de svarande som menade att det är svårare att handla på ett försäljningsställe med folkölsdekal.

Slutsatser av Handlarenkäten och Ungdomsenkäten

Handlarenkäten har inte besvarats av alla försäljningsställen som anmält att de säljer folköl och/eller tobaksvara i Stockholm. Drygt hälften svarade på enkäten. Flera har svarat efter påminnelse. Att svarsfrekvensen varit förhållandevis låg kan möjligen ha att göra med att någon liknande enkät inte tidigare sänts ut. Handlarna har ingen erfarenhet av motsvarande enkät från kommunen. De är förmodligen inte bekanta med frågeställningen och därför kanske inte valt att svara på enkäten. Det kan även vara så att gruppen som sådan (samtliga försäljningsställen) inte har något större intesse av att svara på frågorna.

Av de svar som kommit in framgår att flertalet är nöjda med den tillsyn som kommunen bedriver. Information vill handlarna i första hand ha skriftligen genom brev. I och med att flera av de svarande inte fyllt i inom vilken stadsdelsförvaltning de ligger blir det svårt att dra några slutsatser på stadsdelsförvaltningsnivå. Det kan vara så att de som är missnöjda eller har synpunkter i större utsträckning inte vill fylla i till vilken stadsdelsförvaltning de tillhör.

Av svaren framgår att flera handlare inte upprättat något egentillsynsprogram trots att de fått information om att de ska finnas. 29 av de som svarade upprättade ett egentillsynsprogram efter enkätutskicket. Socialtjänstförvaltningen har med anledning av svaret skickat ut ett informationsbrev till samtliga handlare i Stockholm och till brevet bifogat ett förslag på egentillsynsprogram. Stadsdelsförvaltningarnas personal ska i tillsynsarbetet följa upp egentillsynsprogrammen. Socialtjänstförvaltningen kommer under 2008 tillsammans med stadsdelsförvaltningarna följa upp egentillsynsprogrammen på ett urval av försäljningsställen.

399 av handlarna som svarade på enkäten ansåg att det var viktigt att kommunen tar fram åldersdekaler och informationsmaterial kring folköl- och tobaksförsäljningen. Socialtjänstförvaltningen har inom ramen för detta utvecklingsarbete tagit fram en informationsfolder, tyckt upp nya åldersdekaler och sänt ut en hårdmapp för förvarning av informaionsmaterial.

Det intena bortfallet har varit förhållandevis stort. Flera av de som svarat på enkäten har valt att inte besvara några av frågeställningarna. Flera har inte uppgivit vilken stadsdelsförvaltning de tillhör eller vilken bolagsform som verksamheten bedrivs i. Dessa uppgifter kan tas fram från OL2 vid en uppföljande enkät. Att svarsfrekvensen varit relativt dålig kan ha att göra med att den skickades ut under maj månad. En annan

möjlighet för att förbättra svarsfrekvenskan hade varit att kontakta de olika branschorganisationerna för att genom dessa förtydliga vikten att svara på enkäten.

Inte heller Ungdomsenkäten har haft någon bra svarsfrekvens. Drygt hälften har svarat på enkäten som gick ut i början av oktober 2007. Att svarsfrekvensen varit förhållandevis låg kan ha att göra med ungdomarna fått svarat på flera enkäter kring alkohol- och narkotika i andra sammanhang. Att enkäten sänts ut med post bidrar till en betydligt lägre svarsfrekvens än Stockholmsenkäten som delas ut i skolan och besvaras under skoltid. Några ungdomar har skrivit in på synpunkter att de är trötta på enkäter och att folköl och tobak inte är några problem att få tag på. Intresset för folköl tycks ha avtagit. Flera kommenterar att det är förhållandevis lätt att få tag på starköl istället för folköl.

Av de svar som kommit in framgår att det är förhållandevis få 17 åriga ungdomar som nekas försäljning av tobak och folköl. I gruppen rökare/snusare har 22 % svarat att de har nekats köp av tobaksvara under det senaste året. Detta visar att det är förhållandevis ovanligt att ungdomar nekas att köpa tobaksvaror. I gruppen som dricker folköl var det 15 % av ungdomarna som nekats att få köpa folköl. Skillnaden mellan folköl och tobak kan möjligen förklaras med att ungdomarna som röker/snusar köper tobaksvaror oftare. Det blir därför fler försök att handla tobak och därmed även fler nekanden. Bland ungdomarna som röker eller snusar vet omkring hälften (53%) var de lätt kan få tag på tobaksvaran. Svaren stärker bilden av att det är ganska lätt för ungdomar att köpa tobak och folköl på försäljningsställena.

På frågan om var de får tag på tobak så är det det vanligaste att de får tag på tobaken i en kiosk. Folkölet får de tag på vanligst i mataffären och jourbutiken. Lättast handlar ungdomarna i kiosker med yngre personal.

Flera av ungdomarna har uppgivit att de upplever det svårare att handla folköl och tobak i en butik där det finns åldersdekaler. Detta talar för att det är lämpligt att fortsätta med att sprida åldersdekaler till försäljningsställena. I tobakslagen finns dessutom en direkt skyldighet för handlaren att ha åldersdekaler. Bland gruppen som dricker folköl eller använder tobaksvara var det 30 % respektive 27 % som uppgav att det var svårare att handla i butiker med åldersdekal. Socialtjänstförvaltningen har inom ramen för utvecklingsarbetet tagit fram även mindre åldersdekaler som lättare kan placeras i anslutning till kassan. Dessa dekaler kommer att spridas ut till butikerna under 2008.

Vid de inköpsstudier som genomförs i Stockholm används ungdomar som inte har anknytning till sitt område där de bor. Det kan vara så att ungdomarna som svarat på enkäten i första hand går till de butiker där de uppfattar att de har störst chans att få handla. Får de handla i butiken kommer de tillbaka och blir på detta sätt igenkända. Vid ett provköp känner inte handlaren igen ungdomen och nekar möjligen därför i större utsträckning än de ungdomar som är bekanta.

Det interna bortfallet har varit förhållandevis stort. Flera av de som svarat på enkäten har valt att inte besvara några av frågeställningarna. I och med att ungdomarna valts ut ur befolkningsregistret för Stockholm har det varit möjligt att härleda var ungdomarna bor (dom som har svarat). Vanligast är det att dom 17 åriga ungdomarna nekas försäljning av tobaksvara i innerstaden, medan det är vanligast i Söderort att de nekas försäljning av folköl. Detta under förutsättning att de köper tobaksvaran och/eller folkölen i det område där de bor.

Sammantaget visar enkäten att det är viktigt att jobba med försäljningsställen där ungdomar lättare kan handla varor. Kiosker och mindre jourbutiker bör bygga upp en beredskap för hur de hanterar ålderskontrollen bättre. Av Handlarenkäten framgår att flera handlare saknar egentillsynsprogram. Uppföljning av egentillsynsprogrammen bör göras i alla butiker och då särskilt i mindre jourbutiker och kiosker för att ytterligare förbättra försäljningsrutinerna. Kiosker och mindre jourbutiker utan egentillsynsprogram eller åldersdekalering behöver få mer information kring bestämmelserna i tobakslagen och alkohollagen.

Socialtjänstförvaltningen avser att följa upp Handlarenkäten vart annat år. Att tillfråga samtliga anmälda försäljningsställen om tillsynsarbetet föreslås därmed ingå i det reguljära tillsynsarbetet. Frågeställningar kring ungdomars köp av folköl och tobak omhändertas inom ramen för Stockholmsenkäten. När Handlarenkäten nästa gång sänds ut till handlarna i Stockholm kommer enkäten att vara kodad med uppgifter om till vilken stadsdelsförvaltning försäljningsstället tillhör, om de säljer folköl och/eller tobak samt vilken bolagsform som verksamheten bedrivs i. Det är viktigt att följa upp hur utfallet av olika insatser varit. Ett sätt att följa upp tillsynsarbetet är att tillfråga försäljningsställena vad det anser om tillsynsarbetet. I anslutning till detta är det viktigt att föra en dialog med de olika branschorganisationerna. Nästa Handlarenkät sänds ut i början av 2010. Enkäten föreslås sänds ut till handlarna tillsammans med annan aktuell information. På detta sätt kan kostnader för utskick hållas nere. Sammanställningen bör kunna ingå i rapporteringen om folköls- och tobakstillsynen för 2009 som beräknas vara klar i mars 2010.